

De behoefte aan opvoedingsondersteuning op Curaçao.

Een onderzoek onder opvoeders met kinderen in de leeftijd van 0-4 jaar

Marieke Zeeman, Jo Hermanns, Peter Hoffenaar, Margareth Grootens-Tecla, Jantina Alberts

The need for parenting support of parents and other caretakers of children in the age of 3 months to 4 years were examined.

151 primary caretakers were interviewed in Well Baby Clinics on the island of Curaçao. The caretakers were asked about (the burden of) their questions, worries or problems, their needs for support and their unfulfilled needs for support. They were also inquired about their sources of support, the number of risk factors and the degree of parenting stress. The study showed that almost all caretakers had questions concerning raising children, especially pertaining to difficult behaviour of the child, during the past twelve months. One third of these questions comprised an actual burden. Family functioning was the largest domain of need for support. Housing, social network, behaviour and parenting problems followed in that order. This need of support was unfulfilled in half of the cases. Especially caretakers in impoverished neighbourhoods had a highly unfulfilled need for support. Caretakers do not only want support from their social network but also from the professional network. Especially the Well Baby Clinic and the general practitioner are important sources of support. Furthermore it was found that the unfulfilled needs for support and the total amount of burdened questions both had strong relations with the amount of experienced stress and with the number of risk factors.

Marieke Zeeman, drs., orthopedagoog, werkzaam in het Departamente Salie Hubinel, GGD Curaçao

Jo Hermanns, prof. dr., hoogleraar Universiteit van Amsterdam, afdeling Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen

Peter Hoffenaar, dr., docent en onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam, afdeling Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen

Margareth Grootens-Tecla, orthopedagoog, werkzaam in het Departamante Salie Hubenil, GGD Curaçao

Jantina Alberts, dr., projectonderzoeker in de afdeling Epidemiologie en Onderzoek van de GGD Curaçao

Correspondentieadres: Universiteit van Amsterdam, afdeling Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam, Email: J.M.A.Hermanns@uva.nl

Opvoeden op Curaçao

Evenals in Nederland groeien de meeste kinderen en jongeren op Curaçao binnen een veilige opvoedingscontext en zonder al te veel problemen op. Voor een deel van de jeugd is er op Curaçao echter sprake van een opvoedingscontext waarin risicofactoren zich opstapelen. Een aantal groeit op in een dagelijkse realiteit die gekenmerkt wordt door armoede, gezinsproblemen en een onveilige leefomgeving. In een recente jeugdmonitor van de Antilliaanse regering (www.jeugd.an) staan onder andere de volgende cijfers over de Antillen te lezen. Deze monitor betreft weliswaar de gehele Nederlandse Antillen, maar Curaçao heeft daarvan verreweg de grootste populatie, nl. 80%. Van de jeugd leeft 22% in wijken die voldoen aan het criterium 'probleemwijk'. Bijna een kwart (24%) groeit op in een één-oudergezin. Ongeveer één op de vijf jongeren rapporteert in het afgelopen jaar lastig gevallen te zijn door iemand die seks wilde. In een recent onderzoek naar risicofactoren bij scholieren op Curaçao werd de conclusie getrokken dat in 25% van de gezinnen er problemen zijn met gezinsmanagement (De Boer, Roorda & Jonkman, 2006). Een dergelijke risicovolle context is zowel direct bedreigend voor de ontwikkeling van kinderen als ook indirect van invloed op kinderen via de kwaliteit van de opvoeding (Groenendaal & Dekovic, 2000; Hermanns, 1998).

Een relatief groot aantal kinderen en jongeren ervaart dan ook problemen in het opgroeien, zo blijkt uit de eerder genoemde jeugdmonitor. Van de schoolgaande jeugd is ruim de helft (58%) één of meer keren blijven zitten en 40% heeft de laatste school niet afgemaakt en heeft ook geen werk. Van de jongeren tussen 12 en 24 jaar is 17% van school gestuurd. Ruim één op de twintig jongeren (7%) heeft een serieuze poging gedaan een einde aan hun leven te maken. In het eerder genoemde scholierenonderzoek bleek 28% van de kinderen een voorgeschiedenis van gedragsproblemen in het gezin te hebben. Er is een aanzienlijk percentage tienermoeders: 7% van de kinderen wordt geboren uit meisjes van 15-19 jaar en een onbekend aantal uit nog jongere meisjes. Opvoedingsondersteuning is één van de manieren om de negatieve effecten van deze risicovolle context terug te dringen. Vroegtijdige steun aan ouders en andere opvoeders vergroot immers de kans dat een halt toe wordt geroepen aan risicoprocessen die schadelijk zijn voor het kind (Hermanns, Öry & Schrijvers, 2005).

De problemen van de Curaçaose jeugd raken ook direct de Nederlandse samenleving. Onder de ongeveer 2500 Antilliaanse kinderen en jongeren die jaarlijks naar Nederland verhuizen (Ministerie van Onderwijs, 2000) bevinden zich, naast studenten en doorsnee jeugd, nogal wat Curaçaose probleemjongeren. De problemen die deze jongeren veroorzaken, hebben een omvang aangenomen die de Nederlandse overheid er toe gebracht heeft een aantal maatregelen te nemen. Vrijwel geen van die maatregelen is echter gericht op het voorkómen van de problemen op Curaçao. Vroegtijdige interventie in de vorm van opvoedingsondersteuning zou een effectieve aanpak kunnen zijn om de effecten

van de risicocumulatie waaraan de kinderen op Curaçao worden blootgesteld te verkleinen.

Opvoedingsondersteuning richt zich op het voorkomen van problemen in de opvoeding door ouders en kinderen in een vroeg stadium ondersteuning te bieden. Preciezer geformuleerd is opvoedingsondersteuning “het geheel aan maatregelen, voorzieningen en structuren en activiteiten die erop gericht zijn de mogelijkheden van het (primaire) opvoedingsmilieu aan te spreken, te verrijken en/of te optimaliseren ten einde kinderen en jeugdigen optimale opvoedings- en ontwikkelingskansen te bieden” (Vandemeulebroecke & Nys, 2002, p. 13).

Op Curaçao wordt het aanbod aan formele vormen van opvoedingsondersteuning onder andere vormgegeven door de Afdeling Jeugdgezondheidszorg van de GGD, het Departamentu Salú Hubenil (DSH). De laatste jaren heeft het DSH haar aanbod aanzienlijk uitgebreid. Zo is nu de mogelijkheid om opvoedingsondersteuning aan ouders met zuigelingen en peuters te geven, structureel in het zorgpakket ingebouwd. In het algemeen wordt er van uitgegaan dat opvoedingsondersteuning effectiever is, als aansluiting gevonden wordt bij de vragen en problemen zoals opvoeders die zelf ervaren. Het kennen van deze vragen en problemen is daarom van belang.

In dit artikel wordt verslag gedaan van een beschrijvend onderzoek op Curaçao onder moeders en andere opvoeders van jonge kinderen met als doel om inzicht te krijgen in de behoefte aan opvoedingsondersteuning. De gegevens van dit onderzoek zullen gebruikt worden om het huidige aanbod van het DSH beter aan te laten sluiten bij de behoeften van de opvoeders.

Opvoedingsvragen en behoefte aan steun

Het feit dat ouders vragen hebben, onzeker zijn of zich zorgen maken over het (moeilijke) gedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de gezondheid en lichamelijke ontwikkeling van hun kind, of de opvoeding in het algemeen betekent nog geenszins dat ouders zich in een problematische situatie bevinden en steun behoeven. Voor het overgrote deel van de ouders zal gelden dat de opvoeding hen weliswaar voor vragen plaatst, maar dat zij zelfstandig of met behulp van hun directe sociale omgeving tot oplossingen komen. Naast deze groep is er ook een aanzienlijke groep die geen oplossingen vindt en/of onvoldoende steun ontvangt vanuit hun directe sociale omgeving. Door het uitblijven van een oplossing of antwoord dan wel het gebrek aan steun vanuit de directe omgeving kunnen deze ouders hun vragen als belastend gaan ervaren. We veronderstellen dat met name belastende vragen en problemen, ouders zullen aanzetten om een beroep te doen op het aanbod aan opvoedingsondersteunende programma's en voorzieningen.

Onderzoek in Nederland laat zien dat het niet vanzelfsprekend is dat ouders met extra behoefte aan ondersteuning ook contact zoeken met hulpverlenende instanties. In een onderzoek onder ouders met een kind tussen de 15 en 45 maanden bleek dat een groot deel (57%) behoefte had aan extra ondersteuning,

maar dat slechts een klein percentage (8,5%) gebruik maakte van voorzieningen op het terrein van opvoedingsondersteuning (Asscher, 2005). Het is om deze reden van belang niet slechts te onderzoeken of ouders behoefte aan steun hebben bij hun (belastende) vragen, maar tevens te onderzoeken of zij de door hen gewenste steun ook ontvangen hebben en van wie.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek staan de opvoedingsvragen, de ervaren belasting daarvan en de vervulde en onvervulde steunbehoefte van opvoeders met een kind in de leeftijd van 3 tot 48 maanden op Curaçao centraal. In dit onderzoek zijn de volgende vragen onderzocht:

1. Op welke domeinen hebben opvoeders vragen en hoe belastend zijn deze vragen?
2. Op welke domeinen hebben opvoeders een onvervulde steunbehoefte?
3. Zijn achtergrondkenmerken van invloed op de opvoedingsbelasting en de onvervulde steunbehoefte?
4. Is er een relatie tussen de opvoedingsbelasting en de onvervulde steunbehoefte enerzijds en de ervaren stress en het aantal risicofactoren anderzijds?
5. Van welke steunbronnen hebben opvoeders gebruik gemaakt en van welke steunbronnen wensen zij gebruik te maken?

Methode

Steekproef

In het voorjaar van 2004 zijn op willekeurige wijze bezoekers van zeven van de negen consultatiebureaus van het DSH op Curaçao benaderd. Niet in elke wijk op Curaçao is er een consultatiebureau. Dit betekent dat de bezoekers van de consultatiebureaus in de meeste gevallen niet alleen afkomstig zijn uit de wijk waarin het consultatiebureau staat, maar ook woonachtig zijn in aangrenzende wijken. Alle opvoeders die op enig moment in de wachtruimte van een consultatiebureau aanwezig waren zijn gevraagd om aan het onderzoek mee te doen. Om een zo representatief mogelijke steekproef te verkrijgen werd bij het bepalen van het aantal te werven opvoeders per consultatiebureau rekening gehouden met het aantal daar geregistreerde zuigelingen en peuters. Van de 198 in totaal benaderde respondenten voldeed een klein percentage (7.6%) niet aan de voorwaarden dat de respondent direct betrokken was bij de opvoeding van een kind in de leeftijd van 3 tot 48 jaar maanden, en Papiaments of Nederlands sprak. De response was hoog: 82,5%. De enige reden die de non-respondenten hebben aangegeven om niet mee te doen aan het onderzoek, was dat ze geen tijd hadden.

In totaal deden 151 opvoeders mee aan het onderzoek. De gemiddelde leeftijd van de kinderen (68 jongens en 83 meisjes) waarmee deze opvoeders naar het consultatiebureau kwamen was 25 maanden ($SD=14.4$). Over het algemeen betrof het de moeder van het kind (86%), maar de onderzoeksgroep bestond voor een deel ook uit vaders (7%), oma's (5%) en andere familieleden (2%) met een actieve rol binnen de opvoeding. De leeftijd van de moeders varieerde van 16 tot 44 jaar ($M=30.0$, $SD=7.1$). Bij de vaders varieerde de leeftijd van 22 tot 50 jaar ($M=36.6$, $SD=8.7$). De leeftijd van de oma's varieerde van 48 tot 76 jaar ($M=57.2$ jaar, $SD=8.9$ jaar). Bijna alle respondenten woonden hun hele leven al op Curaçao of waren voor de geboorte van hun kind op Curaçao komen wonen. Van de respondenten bleek 17% alleen basisonderwijs gevolgd te hebben. Ongeveer de helft (49%) van de respondenten had tenminste een diploma van het LBO of de MAVO, of had de eerste 3 jaren van het HAVO of VWO voltooid. Een kleiner deel (34%) had het HAVO of VWO succesvol afgerond of een vorm van hoger onderwijs gevolgd. Deze gegevens zijn goed te vergelijken met die van de algehele bevolking. Uit the Curaçao Health Study (Alberts, Gerstenbluth, Halabi, Koopmans, O'Neil & Van den Heuvel, 1996) blijkt dat 25% van de 2248 respondenten (ouder dan 18 jaar) alleen basisonderwijs heeft gevolgd, terwijl 41% een diploma van het LBO, de MAVO, of van de eerste drie jaren van het HAVO of VWO heeft. Een derde (34%) heeft het HAVO, VWO of een vorm van hoger onderwijs afgerond.

Meetinstrumenten

De gebruikte instrumenten in dit onderzoek zijn afgenomen door vier getrainde interviewers van zowel Nederlandse als Curaçaose afkomst. Aan het begin van het interview werd de respondent gevraagd naar de algemene gezinssituatie, het gebruik van opvang voor de kinderen en de tevredenheid over de woonsituatie. Vervolgens rapporteerden de respondenten aan de hand van vragenlijsten de vragen rond de opvoeding, de behoefte aan steun en het gebruik hiervan, de grootte van het sociale netwerk en de mate van opvoedingsstress. Het interview werd afgesloten met wederom een algemeen gedeelte waarin nog enkele vragen aan bod kwamen over de persoonlijke achtergrond van de respondent en de belangrijkste medeopvoeder binnen de gezinssituatie.

Vragenlijst Onvervulde Behoefte aan Opvoedingsondersteuning (VOBO)

Vragen rond de opvoeding, behoefte aan steun en het gebruik hiervan zijn gemeten door middel van een licht aangepaste versie van de Vragenlijst Onvervulde Behoefte aan Opvoedingsondersteuning (VOBO, Bertrand, Hermanns & Leseman, 1998). Dit instrument kenmerkt zich door aandacht voor 12 domeinen waar ouders mogelijk vragen (zorgen of problemen) over hebben. Voor verschillende leeftijdscategorieën worden verschillende lijsten van domeinen gebruikt. In dit onderzoek is de versie voor ouders van 0-6 jarige kinderen ge-

bruikt. Hierin komen de volgende domeinen aan bod: 1) gedrag van het kind, 2) omgang met anderen en emoties, 3) taal, spraak, en denkontwikkeling, 4) lichamelijke ontwikkeling en gezondheid, 5) praten in de moedertaal en de tweede taal, 6) ontwikkelingsstimulering en onderwijsvoorbereiding, 7) vrijetijdsbesteding, 8) woonomgeving, 9) sociale contacten van de opvoeder, 10) opvang van de kinderen, 11) aanpak van de opvoeding, en 12) gezinszaken. De interviewers beschikten over een uitgebreide beschrijving van deze domeinen, met een aantal voorbeelden en gebruikten deze om de opvoeders te voorzien van een nadere toelichting. De tekst van de toelichting is op enkele punten aangepast aan de Curaçaose situatie. Voor een weergave van de aangepaste domeinen zie de appendix.

In een stapsgewijze procedure werd per domein achtereenvolgens gevraagd of de respondent in de voorgaande twaalf maanden op dat domein een vraag (zorg of probleem) had gehad, hoe belastend deze vraag was geweest, of men gebruik had gemaakt van steun of hulp, en zo ja, of deze toereikend was geweest. De antwoorden op ieder afzonderlijk domein geven inzicht in waar opvoeders op Curaçao de meeste vragen over hebben, op welke domeinen de vragen het meest belastend zijn, er de meeste behoefte aan steun is en er het meeste aan de behoefte aan steun is tegemoet gekomen. De totale opvoedingsbelasting werd gemeten op een vijfpunts Likertschaal (0= geen vraag of een helemaal niet belastende vraag, 4=zeer belastende vraag). Een indicatie van de onvervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning werd verkregen door voor elk afzonderlijk domein te bepalen of opvoeders een belastende tot zeer belastende vraag hadden waarvoor zij behoefte aan steun hadden, maar deze steun niet gevonden hebben ofwel geen effectieve of tot tevredenheid stemmende hulp ontvangen hebben. Daarnaast zijn twee indices voor de totale opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte berekend door te sommeren over de domeinen. De scores voor opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte bleken in dit onderzoek sterk met elkaar samen te hangen ($r=.68$, $p<.01$). Ouders die hun opvoedingsvragen als meer belastend ervaren, blijken op meer domeinen de vragen niet zelf op te kunnen lossen en hiervoor geen hulp te kunnen vinden of de ontvangen hulp als onvoldoende toereikend te beschouwen.

Als opvoeders gebruik hadden gemaakt van steun van personen of instellingen, werd gevraagd bij wie dat was. Men kon kiezen uit een lijst van 22 sociale of professionele steunbronnen. Tenslotte werd gevraagd van welke van deze sociale of professionele steunbronnen men het liefst opvoedingsondersteuning zou willen krijgen.

Opvoedingsstress

De door de opvoeder ervaren stress in de gezinssituatie is gemeten met de verkorte versie van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI-K; De Brock, Vermulst, & Gerris, 1990) en de Dagelijkse Beslommeringen Lijst (DBL).

De NOSI-K bestaat uit 25 items die de negatieve beleving van de opvoedingstaak meten (bijv. 'het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn'). Op een zespuntsschaal (1 'helemaal niet mee eens'; 6 'helemaal mee eens') geeft de ouder aan in hoeverre hij het wel of niet eens is met de stellingen. De interne consistentie van deze schaal was voldoende met een Cronbach's α van .76 bij 25 items.

De Dagelijkse Beslommingen Lijst (DBL) is een vertaling en bewerking van de 'Parenting Daily Hassles' (Crnic & Greenberg, 1990). De 20 items van deze lijst beschrijven typerende dagelijkse gebeurtenissen rondom de opvoeding van jonge kinderen. Om de DBL voor de zuigelingenleeftijd te kunnen gebruiken, zijn in enkele items kleine tekstuele aanpassingen aangebracht. De items van de DBL hebben betrekking op ouderlijke zorgtaken (bijv. 'de hele dag bezig zijn met het opruimen van spullen') en lastige gedragingen van het kind (bijv. 'gehuil en gezeur') met het idee dat beiden gemakkelijk tot frustraties, beslommingen en rompslomp kunnen leiden. Opvoeders werd gevraagd naar de frequentie waarmee beslommingen zich in de afgelopen 3 maanden hadden voorgedaan op een vijfpuntsschaal lopend van 'nooit' (1) tot 'zeer vaak' (5). Voor beslommingen die zich met enige regelmaat voordeden, gaven opvoeders vervolgens aan hoe hinderlijk dit was geweest op een vijfpuntsschaal lopend van 'niet hinderlijk' (1) tot 'zeer hinderlijk' (5). De scores voor de frequentie en hinderlijkheid van de dagelijkse beslommingen werden berekend door de 20 items te sommeren. De interne consistentie voor de frequentie schaal was goed. Cronbach's α bedroeg voor deze schaal .83. De interne consistentie voor de hinderlijkheid schaal was ook goed te noemen met een α van .86.

Risicofactoren

Om inzicht te krijgen in de samenhang tussen de opvoedingsbelasting en de onvervulde steunbehoefte enerzijds en het aantal risicofactoren anderzijds is een risico index geconstrueerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van acht risicofactoren. We veronderstellen dat de kwaliteit van de opvoeding eerder in gevaar komt en dat er een grotere kans is op ongunstige ontwikkelingsuitkomsten, indien de opvoeder: 1) twintig jaar of jonger is, 2) niet afkomstig is uit het Nederlands Koninkrijk, 3) geen diploma of alleen een diploma van het Lager Onderwijs heeft, 4) op zoek is naar betaald werk, 5) in een wijk woont die gekenmerkt is als armoedewijk (de wijk Seru Fortuna en de omgeving Buena Vista), 6) alleen voor de opvoeding staat, 7) niet of nauwelijks (slechts van één persoon) steun krijgt vanuit het sociale netwerk, en 8) vier of meer kinderen heeft op te voeden.

De meeste van deze risicofactoren zijn herhaaldelijk als zodanig geïdentificeerd in eerder onderzoek (Asscher & Paulussen-Hoogeboom, 2005). Andere risicofactoren zijn specifiek voor Curaçao. Bij de keuze van deze laatste risicofactoren is gebruik gemaakt van de aanwezige kennis bij de Afdeling Jeugdgezondheidszorg van de GGD, het Departamentu Salú Hubenil (DSH) en van de gegevens uit het onderzoek van Reda Sosial (George, Hoogbergen, Huybregts,

Kruijt, de Luca & Wijngaarde, 2004). In dit onderzoek worden de wijk Seru Fortuna, de wijk Soto en de omgeving Buena Vista geclassificeerd als armoedewijk. Er is voor gekozen Soto niet mee te nemen als risicofactor, omdat het consultatiebureau van Soto een heel groot afzetgebied heeft en de populatie om deze reden heel divers is. Per opvoeder is een totale risicoscore berekend door de aanwezige risicofactoren op te tellen. Het totaal aantal risicofactoren per opvoeder varieerde van nul tot en met vijf.

Procedure

Het interview werd afgenomen terwijl de respondent aan het wachten was op het consultatiebureau voor het periodiek geneeskundig onderzoek van het kind. De meeste interviews vonden plaats in een aparte afgesloten ruimte, maar wanneer deze niet beschikbaar was werd het interview in een hoek van de wachtkamer of buiten afgenomen. De interviews duurden gemiddeld 25 minuten.

Resultaten

Vragen en belasting per domein

Tabel 1 geeft voor elk domein afzonderlijk het percentage opvoeders op Curaçao weer dat vragen (zorgen of problemen) in de opvoeding heeft. Het bleek dat 85% van de opvoeders op één of meer (oplopend tot een maximum van twaalf) domeinen vragen had gehad, in de voorgaande twaalf maanden. Het totaal aantal domeinen waarop opvoeders vragen hadden, bedroeg gemiddeld 3.4 vragen. De domeinen 'gedrag van het kind', 'ontwikkelingsstimulering en onderwijsvoorbereiding', 'aanpak van de opvoeding' en 'gezinszaken' lijken meer vragen op te leveren dan de andere domeinen. Indien opvoeders vragen hadden, is ook gevraagd naar hoe belastend deze ervaren werden en of er behoefte aan steun bestond. De percentages belastende vragen variëren van 5% tot 87%, maar voor de meeste domeinen heeft zo rond de 30% een belastende of zeer belastende vraag. Het gemiddelde aantal (zeer) belastende vragen per opvoeder was 1.2. Vragen ten aanzien van 'gezinszaken', 'woonomgeving', 'lichamelijke ontwikkeling en gezondheid' en 'opvang van de kinderen' worden het meest frequent aangemerkt als belastend.

Onvervulde steunbehoefte per domein

Uit de laatste kolom van Tabel 1 blijkt dat voor alle domeinen geldt dat een deel van de opvoeders met belastende vragen en behoefte aan steun, deze steun niet kon vinden, ontevreden was over de geboden steun of van mening was dat de geboden steun onvoldoende effectief was. Het aantal ouders met een onvervulde steunbehoefte was uiteindelijk verreweg het grootst voor het domein gezins-

zaken (20 opvoeders). Daarna volgden 'woonomgeving', 'sociale contacten van de opvoeder', 'aanpak opvoeding', en 'gedrag van het kind' (9 tot 10 ouders).

Domeinen	Vragen N = 151		Belastend/ zeer belastend N = 128		Behoefte aan steun N = 128		Onvervulde steunbehoefte N = 117	
	N	(% van diegenen met vragen)	N	(% van diegenen met vragen)	N	(% van diegenen met belastende vragen)	N	(% van diegenen met belastende vragen en behoefte aan steun)
Praten in moedertaal of tweede taal	21	14%	1	5%	1	100%	1	100%
Sociale contacten	30	20%	11	37%	10	91%	9	90%
Aanpak opvoeding	55	36%	12	22%	10	83%	9	90%
Woonomgeving	29	19%	16	55%	14	87%	10	71%
Gezinszaken	55	36%	35	64%	34	97%	20	59%
Omgang met anderen en emoties	44	29%	16	36%	16	100%	8	50%
Vrijtijdsbesteding	24	16%	4	17%	4	100%	2	50%
Opvang van de kinderen	45	30%	19	42%	16	84%	7	44%
Ontwikkelingsstimulering en onderwijsvoorbereiding	56	37%	15	27%	12	80%	5	42%
Gedrag van het kind	71	47%	25	35%	22	88%	9	41%
Lichamelijke ontwikkeling en gezondheid	48	32%	21	45%	21	100%	7	33%
Taal, spraak, en denk-ontwikkeling	33	22%	6	19%	5	83%	0	0%

Tabel 1. Vragen, belasting, steunbehoefte en onvervulde steunbehoefte per domein (gesorteerd naar onvervulde steunbehoefte)

Invloed van achtergrondkenmerken

Nagegaan is in hoeverre gezinskenmerken, kindkenmerken en omgevingsfactoren van invloed waren op de opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte.

Gezinskenmerken. De meerderheid van de respondenten was de moeder van het kind (85%). Voor deze groep is nagegaan in hoeverre de gezinssamenstelling, arbeidsparticipatie, opleidingsniveau en leeftijd van de moeder van invloed waren op de totale opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbe-

hoefte. In overeenstemming met de marginale plaats die Antilliaanse vaders vaak in de opvoeding innemen (Vedder, 1998), bleek dat een groot deel van de moeders aangaf de vader niet als de belangrijkste medeopvoeder te zien (63%). Voor een kleiner deel van de moeders bleek de vader niet in hetzelfde huis te wonen (20%) en dus niet daadwerkelijk deel uit te maken van het gezin. Variatie analyses (MANOVA) lieten geen significante verschillen zien in de mate van opvoedingsbelasting en onvervulde steunbehoefte tussen moeders die de taak van de opvoeding in eerste instantie deelden met de vader van het kind en moeders die sterker leunden op andere personen. Er werden ook geen significante verschillen gevonden tussen gezinnen met een fysiek afwezige vader en gezinnen waarin vader wel thuis woont. De resultaten lieten verder zien dat moeders met een betaalde baan niet verschilden in de mate van opvoedingsbelasting en de totale onvervulde steunbehoefte van moeders met een zorgtaak thuis.

Het opleidingsniveau van de moeder is uitgesplitst in vier niveaus, te weten lager onderwijs, voortgezet onderwijs lagere trap (LBO, MAVO, leerjaar 1 t/m 3 van HAVO en VWO), voortgezet onderwijs hogere trap (MBO, leerjaar 4 en hoger van HAVO en VWO) en hoger onderwijs (HBO en Universiteit). Tabel 2 geeft voor ieder niveau de gemiddelde opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte weer. Omdat hoger opgeleide moeders afwijkend lijken te scoren, is met behulp van contrasten binnen variantie analyse nagegaan of deze groep verschilt van de moeders met een lager opleidingsniveau. De contrasten wijzen uit dat hoger opgeleide moeders meer opvoedingsbelasting ervaren ($t=2.20$, $p<.05$), maar dat zij niet op meer domeinen een onvervulde steunbehoefte ervaren ($t=1.76$, n.s.).

Opleidingsniveau	Opvoedingsbelasting		Onvervulde steunbehoefte	
	M	SD	M	SD
Lager Onderwijs (N=22)	11.81	9.11	.90	1.11
Voortgezet Onderwijs LT (N=64)	10.62	8.65	.59	1.24
Voortgezet Onderwijs HT (N=29)	8.34	5.66	.41	.82
Hoger onderwijs (N=14).	15.35	7.77	1.21	1.25

Tabel 2. Gemiddelde totale opvoedingsbelasting en mate van onvervulde steunbehoefte voor moeders met verschillende opleidingsniveaus

Tenslotte bleek de leeftijd van moeder significant en negatief samen te hangen met de belasting die moeders ervaren in de opvoeding ($r=-.23$, $p<.01$), maar niet met de mate van onvervulde steunbehoefte ($r=-.11$, n.s.). Jongere moeders lijken dus eerder belastende vragen rond de opvoeding te hebben, maar verschillen niet in de mate waarin aan hun steunbehoefte wordt tegemoet gekomen.

Kindkenmerken. Er bleken zowel voor de opvoedingsbelasting als de mate van onvervulde steunbehoefte geen significante verschillen tussen opvoeders van jongens en meisjes of tussen opvoeders van zuigelingen (3-18 maanden) en peuters (18-48 maanden) te bestaan.

Omgevingskenmerken. Respondenten bezochten de consultatiebureaus verspreid over de volgende zeven wijken: Steenrijk, Janwe, Van Leeuwenhoekstraat, Cas Chikitu, Buena Vista, Seru Fortuna en Soto. De opvoeders uit de verscheidene wijken verschilden significant in ervaren opvoedingsbelasting ($F(6, 144)=2.54, p<.05$) en in de mate van onvervulde steunbehoefte ($F(6, 144)=2.31, p<.05$). Opvoeders uit de wijken Seru Fortuna en Buena Vista scoorden significant hoger op bovengenoemde variabelen dan opvoeders uit de andere wijken. Opvoeders uit Soto leken daarentegen de minste opvoedingsbelasting te ervaren. Een mogelijke verklaring hiervoor wordt gegeven in Atakando Pobreza (George, Hoogbergen, Huybregts, Kruijt, de Luca & Wijngaarde, 2004). Ondanks dat Soto als armoedewijk gekenmerkt wordt, heeft Soto een aantal beschermende factoren voor de opvoeding. Veel mensen hebben hun eigen huis, er is een heel laag percentage illegalen, er wonen veel extended families en er zijn verschillende hulporganisaties werkzaam. Dit terwijl deze beschermende factoren in armoedewijken Seru Fortuna en omgeving Buena Vista afwezig zijn.

Relatie opvoedingbelasting en onvervulde steunbehoefte met opvoedingsstress

Tabel 3 geeft de correlaties weer tussen de dimensies opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte van de VOBO enerzijds en opvoedingsstress zoals gemeten met de Dagelijkse Beslommeringen Lijst (DBL) en de verkorte versie van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI-K) anderzijds. De resultaten laten zien dat zowel opvoedingsbelasting als onvervulde steunbehoefte duidelijk samenhangen met opvoedingsstress. Geconcludeerd kan worden dat ouders minder plezier aan de opvoeding beleven en dat zij hun opvoedingstaken eerder als hinderlijk ervaren, naarmate de gemiddelde belasting van hun opvoedingsvragen en hun onvervulde steunbehoefte hoger is.

Opvoedingstress	Opvoedingsbelasting	Onvervulde steunbehoefte
Frequentie dagelijkse beslommeringen (DBL)	.55**	.41**
Intensiteit dagelijkse beslommeringen (DBL)	.53**	.44**
Negatieve beleving van de opvoedingstaak (NOSI-K)	.43**	.40**

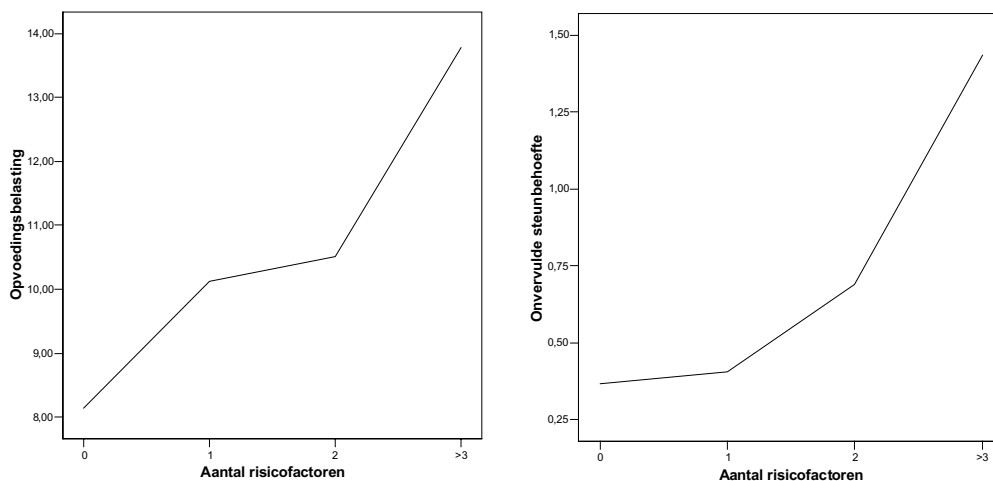
** $p < .01$ (bij éézijdige toetsing)

Tabel 3. Correlaties van opvoedingsbelasting en onvervulde steunbehoefte met opvoedingsstress

Relatie opvoedingbelasting en onvervulde steunbehoefte met risicofactoren

Om na te gaan in hoeverre de aanwezigheid van risicofactoren samenhangt met opvoedingsbelasting en de mate van onvervulde steunbehoefte zijn correlaties

berekend. Het aantal risicofactoren hangt significant samen met opvoedingsbelasting ($r = .22$, $p < .05$), maar vertoont een nog sterkere relatie met de mate van onvervulde steunbehoefte ($r = .31$, $p < .05$). Figuur 1 geeft de resultaten grafisch weer. In deze figuur is te zien dat een toename van het aantal risicofactoren samenhangt met meer opvoedingsbelasting (linkerdeel) en meer domeinen waarop ouders een onvervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning hadden (rechterdeel).

Figuur 1. Relatie aantal risicofactoren met opvoedingsbelasting (links) en onvervulde steunbehoefte (rechts)

Steunbronnen

Opvoeders hebben de meeste steun ontvangen van hun eigen ouders, maar zij hebben eveneens veel steun ontvangen van hun partner. Bij beide bronnen heeft 52% van de opvoeders die behoefte aan steun had, steun gevonden. Dus niet alleen de eigen ouders, maar ook de partner neemt een belangrijke rol in bij de ondersteuning van de moeder in/bij de opvoeding en ontwikkeling van het kind. Geconcludeerd kan worden dat, hoewel de vader niet gezien wordt als de belangrijkste medeopvoeder, de moeder wel steun bij hem gevonden heeft voor haar opvoedingsvragen. Naast de eigen ouders en de partner bleken de huisarts (30%), het consultatiebureau (29%), familieleden (27%) en vriend(inn)en (24%) belangrijke steunbronnen te zijn.

Bijna alle opvoeders gaven aan, dat wanneer zij vragen zouden krijgen, zij steun, advies of informatie wensen te ontvangen van zowel het informele als het professionele circuit. Dit geldt voor respectievelijk 95% en 96% van alle opvoeders. Voor het informele circuit gaf bijna driekwart van de opvoeders (71%) aan steun te willen zoeken bij de ouders. Partners, schoonouders, overige fa-

milieleden en vriend(inn)en volgen hierna met respectievelijk 59%, 33%, 31% en 29%. Voor het professionele circuit gaven de meeste opvoeders (74%) aan steun te willen zoeken bij de huisarts of het consultatiebureau. Hierna volgden specialisten met 46%.

Conclusie en discussie

Opvoeders van jonge kinderen op Curaçao hebben bijna allemaal op één of meer opvoedingsdomeinen een vraag. De minste vragen leefden op het domein 'praten in de moedertaal of de tweede taal'. De overgang voor vierjarigen van de moedertaal 'Papiaments', die in ruim 80% van de gezinnen gesproken wordt, naar het Nederlands op school, wordt nationaal als een belangrijk probleem ervaren waarvoor speciale maatregelen genomen zijn, terwijl de opvoeders zich daar geen zorgen over maken. Als ze zich zorgen maken, zijn die onbeduidend. Slechts één opvoeder ervoer de toekomstige tweetaligheid als een belastend probleem. Al eerder bleek uit een pilot opvoedingsconsult in de 0-4 jarigenzorg van het Departamentu Salú Hubenil (Grootens, 2005) dat ouders zich weinig zorgen maken over de spraak- en taalontwikkeling van hun kind. Van de 42 ouders van zuigelingen gaf slechts één ouder tijdens het consult aan hierover te willen praten. Van de 102 ouders van peuters gaven slechts acht ouders aan dit onderwerp ter sprake te willen brengen. Het is goed mogelijk dat vragen en zorgen omtrent de spraak- en taalontwikkeling, alsmede de tweetaligheid, zich pas voordoen bij schoolintrede.

De meeste vragen leefden op het domein van het gedrag van het kind. Evenals Nederlandse ouders van iets oudere kinderen (2 tot 6 jaar) hebben Curaçaose opvoeders vooral vragen over het hanteren van moeilijk gedrag van het kind (Bertrand e.a. 1998). Dit geldt voor bijna de helft van de Curaçaose opvoeders. Voor ouders van peuters geldt dat iets meer dan voor ouders van baby's. Deze vragen worden door ongeveer een derde van deze opvoeders als belastend ervaren of als een probleem gezien waarbij ze behoefte aan opvoedingsondersteuning hebben. Van de totale groep ouders had zes procent een belastend probleem met het moeilijke gedrag van het kind, waar men geen effectieve steun voor heeft gekregen.

De meeste belastende problemen van Curaçaose opvoeders hebben echter niet met het gedrag van het kind te maken maar met een problematische gezinscontext en een problematische sociale context. Op Curaçao was de totale ervaren belasting in de armoedewijken van Seru Fortuna en de omgeving Buena Vista aanzienlijk hoger dan in de andere wijken op Curaçao. Het gemiddelde aantal opvoedingsvragen dat voor Curaçaose opvoeders (zeer) belastend is (1.2) ligt overigens hoog in vergelijking met Nederlandse ouders van iets oudere jonge kinderen (0.55), maar is vergelijkbaar met dat van Marokkaanse en Turkse ouders in Nederland (resp. 1.14 en 1.25).

Dat de meeste belastende problemen te maken hebben met een problematische gezinscontext en een problematische sociale context blijkt ook uit het feit

dat de ervaren belasting van vragen op de domeinen 'gezinszaken' (gezondheid, huwelijksproblemen, geldproblemen e.d.) en woonomgeving' (huisvesting, speelmogelijkheden, leefbaarheid buurt) zeer hoog was. Ook de onvervulde steunbehoefte op deze domeinen was hoog. Van de totale groep ouders had 13% een onvervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning op het domein gezinszaken en 7% op het domein woonomgeving.

Dat contextuele variabelen invloed hebben op de opvoedingsbelasting en de onvervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning bleek uit het lineaire verband dat gevonden werd tussen deze beiden enerzijds en het aantal risicofactoren dat in en rond het gezin speelden anderzijds. Dat wil overigens niet zeggen dat opvoeders die in meer gunstige sociaal economische omstandigheden opgroeien geen belastende vragen en/of een onvervulde steunbehoefte hebben. Hoger opgeleide opvoeders bleken bijvoorbeeld gemiddeld zelfs meer belastende vragen te hebben, dan lager opgeleide opvoeders (overeenkomstig de bevinding van Rispens, Hermanns en Meeus, 1996). Hun onvervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning verschilde daarentegen niet van die van lager opgeleide opvoeders. Een mogelijke verklaring hiervoor, is dat hoger opgeleide opvoeders bewuster zoeken naar informatie en advies over opvoeding en ontwikkeling van hun kind(eren) en daardoor met meer vragen komen.

Tenslotte kan geconcludeerd worden dat, naast het eigen netwerk (waarin vooral de grootouders van het kind en de partner een belangrijke rol spelen), twee instellingen een belangrijke plek in (kunnen) nemen bij het geven van professionele steun aan opvoeders: de huisarts en het consultatiebureau. Samenwerking tussen beide voorzieningen ligt hierbij erg voor de hand. Deze voorzieningen zouden open moeten staan voor het geven van ondersteuning bij de problemen die voor de opvoeders het meest spelen: problemen op gezinsniveau en woonomgeving, sociale contacten van de opvoeder (behoefte aan goede contacten, behoefte aan steun van anderen, behoefte aan mensen om ervaringen mee te delen e.d.) en tenslotte, de aanpak van de opvoeding en het gedrag van het kind. Een pedagogisch aanbod in engere zin, alleen gericht op concreet opvoedend handelen is ontoereikend. Veel ouders worstelen (ook) met andere problemen die meer met hun totale leefsituatie te maken hebben. Oplossingen voor deze problemen zullen gevonden moeten worden in een bredere maatschappelijke emancipatie van Curaçao. Door consultatiebureaus en huisartsen kunnen deze problemen niet worden opgelost. Het bieden van steun bij het vinden van een eigen weg als opvoeder kan echter een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de opvoeding in individuele gezinnen. Hier valt ook het bevorderen van het sociale netwerk en de sociale ondersteuning en het vroegtijdig onderkennen, signaleren en verwijzen onder. Voor de groep met de meest ernstige problemen lijken breed georiënteerde gezinsondersteuningsprogramma's, gezien de breedte van de geuite behoefte aan steun, een goede oplossing.

Dit onderzoek heeft verschillende beperkingen. Naast de relatief kleine omvang van de onderzoeksgroep is de belangrijkste beperking dat er slechts één informant over de opvoedingssituatie geraadpleegd is, namelijk de opvoeder zelf.

In hoeverre de ervaren problematiek ook daadwerkelijk aanwezig was en wat de effecten hiervan op de kinderen zijn is daardoor niet rechtstreeks vast te stellen. Niettemin bevatten de bevindingen voldoende argumenten om te investeren in opvoedingsondersteuning op Curaçao. Opvoeders van jonge kinderen ervaren nogal wat onopgeloste problemen die bijdragen aan een stressvol gezinsfunctioneren.

Referenties

- Alberts, J.F., Gerstenbluth, I., Halabi, Y.T., Koopmans, P.C., O'Neil, J. & Van den Heuvel, W.J.A. (1996). *The Curaçao Health Study; methodology and main results*. Assen: Van Gorcum.
- Asscher, J. (2005). *Parenting support in community settings. Parental needs and effectiveness of the Home-Start Program*. University of Amsterdam, Amsterdam.
- Asscher, J. J., Hermanns, J. M. A., & Dekovic, M. (submitted). *Determinants of need for support in families with young children*.
- Asscher, J. J., & Paulussen-Hoogeboom, M. C. (2005). De invloed van protectieve en risicofactoren op de ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen. *Kind en Adolescent*, 26, 56-69.
- Bertrand, R. M., Hermanns, J. M. A., & Leseman, P. P. M. (1998). Behoefte aan opvoedingsondersteuning in Nederlandse, Marokkaanse, en Turkse gezinnen met kinderen van 0-6 jaar. *Tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs*, 14(1/2), 50-70.
- Boer, S. de, Roorde, W. & Jonkman, H. (2006). *Scholierenonderzoek Communities that Care Nederlandse Antillen*. Amsterdam: DSP-Groep BV.
- Brock, A. de, Vermulst, A., & Gerris, J. (1990). *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index: Inhoud en achtergrond*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen
- Crníc, K. A., & Greenberg, M. T. (1990). Minor parenting stresses with young children. *Child Development*, 61, 1628-1637.
- Dijke, van A. & Terpstra, L. (1987). *Je kunt maar beter bij je moeder blijven. Ongehuwde vrouwen met kinderen op Curaçao*. Leiden : Caraïbische Afdeling, Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde
- George, H., Hoogbergen, W., Huybregts, S., Kruijt, D., de Luca, W. & Wijngaarde, R. (2004). *Atakando Pobresa: combating poverty through integrated neighbourhood development*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Groenendaal, J. H. A., & Dekovic, M. (2000). Risicofactoren voor de kwaliteit van de opvoeding. *Pedagogiek*, 20(1), 3-22.
- Grootens, M. (2005). *Verslag pilot opvoedingsconsult in de 0-4 jarigezorg van het Departamentu Salú Hubenil*. Curaçao.
- Harmsen, C. (2006). *Eerste generatie Antillianen naar geboorte-eiland*. Retrieved 8 februari, 2006, from <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/publicaties/artikelen/2005k4b15p022-art.htm>
- Hermanns, J. (1998). *Family risk and family support: an analysis of concepts*. In J. Hermanns & H. Leu (Eds.), *Family risks and family support*. Delft: Eburon.
- Hermanns, J., Öry, F., Schrijvers, G., Junger, M., & Blom, M. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter*. Utrecht: Julius Centrum.
- Ministerie van Onderwijs (2000). *Cijfers 2000, Statistieken Directie Jeugd en Jongerenontwikkeling*.
- Peeters, M., & Hermanns, J. (1993). *Opvoedingsvoorlichting in de jeugdgezondheidszorg*. Utrecht: SWP.
- Rispens, J., Hermanns, J., & Meeus, W. (Eds.). (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

- Vandemeulebroecke, L., & Nys, K. (2002). *Het concept opvoedingsondersteuning*. In L. Vandemeulebroecke, H. van Combrugge, J. Janssens & H. Colpin (Eds.), *Gezinspedagogiek. Deel II. Opvoedingsondersteuning* (pp. 11-30). Leuven: Garant.
- Vedder, P. (1998). Antillean fathers [Antilliaanse vaders]. *Kind en Adolescent*, 19(1), 148-153.

Appendix

Overzicht van domeinen van opvoeding en ontwikkeling

1. 'Gedrag': eten, slapen, koppigheid, ongehoorzaamheid, druk gedrag, overbeweeglijkheid, brutaliteit, bedplassen, lusteloosheid e.d.
2. 'Omgang met anderen en emoties': niet kunnen samenspelen, veel ruzie, teruggetrokken, jaloezie, agressie, angst, eenkennigheid, geen oogcontact zoeken, snel overstuur zijn, snel huilen e.d.
3. 'Taal, spraak- en denkontwikkeling': leerproblemen, achterstand of vertraging in de ontwikkeling, begaafdheid, problemen met brabbelen, praten, zich niet kunnen uitdrukken e.d.
4. 'Lichamelijke ontwikkeling en gezondheid': problemen met bewegen, kruipen, staan, zitten, lopen, dingen vastpakken, tekenen, knippen, groei, koorts, ziektes e.d.
5. 'Praten in de moedertaal en de tweede taal': achterstand moedertaal of tweede taal, keuze gesproken taal e.d.
6. 'Ontwikkelingsstimulering en onderwijsvoorbereiding': stimulerend speelgoed, boeken, voorlezen, schoolkeuze e.d.
7. 'Vrijtijdsbesteding van het kind': uitstapjes, televisie kijken, keuze van vriendjes e.d.
8. 'Woonomgeving en leefklimaat in de buurt': huisvestingsproblemen, de speelmogelijkheden, leefklimaat en veiligheid van de buurt, discriminatie e.d.
9. 'Sociale contacten en informele steun': te weinig 'goede' contacten, te weinig praktische steun van mensen, te weinig mensen om ervaringen mee te delen e.d.
10. 'Opvang van kinderen': behoefte aan structurele of incidentele opvang van kinderen in crèche, speelschool, naschoolse opvang e.d.
11. 'Aanpak van de opvoeding': grenzen stellen, straffen en belonen, toezicht en controle houden, aandacht geven e.d.
12. ('Ernstige) gezinsproblemen': (preventie van ongewenste) zwangerschap, gezondheid van ouders, relatie/huwelijksproblemen, geldproblemen e.d.